

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

تسلیحات، خلع سلاح و امنیت بین المللی

چکیده‌ای از کتاب سال ۲۰۰۵
موسسه تحقیقات صلح بین المللی استکهلم
(SIPRI)

به کوشش: حسین قربانی

تسلیحات، خلع سلاح و امنیت بین‌المللی: چکیده‌ای از کتاب سال
۲۰۰۵ مؤسسه تحقیقات صلح بین‌المللی استکهلم (SIPRI) /
مترجم و تلخیص حسین قربانی. - - تهران: اندیشه ناب، ۱۳۸۴.
ص ۴۸

ISBN 964-93086-3-6

فهرست‌نویسی بر اساس اطلاعات فیپا.

عنوان اصلی: کتاب حاضر چکیده‌ای از

“SIPRI yearbook 2005: word armaments and disarmament”

۱. خلع سلاح. ۲. دفاع ملی. الف. قربانی، حسین، ۱۳۵۱ - ، مترجم
و خلاصه کننده. ب. مؤسسه تحقیقات صلح بین‌المللی استکهلم

Stokholm International Peace Research Intitute

۳۵۵/۰۳

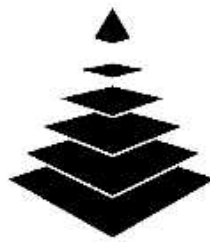
UA ۱۰/۵

۱۳۸۴

۲۵۵۵۶-۸۴ م

کتابخانه ملی ایران

مؤسسه مطالعات سیاسی فرهنگی اندیشه ناب

تسلیمات، خلع سلاح و امنیت بین المللی

چکیده‌ای از کتاب سال ۲۰۰۵

مؤسسه تحقیقات صلح بین المللی استکهلم (SIPRI)

به کوشش: حسین قربانی

ناشر: اندیشه ناب، پاییز ۱۳۸۴

تهران: خیابان اقدسیه، خیابان فیروزبخش

کوچه بیژن، شماره ۱۳، تلفن: ۲۲۲۸۲۶۱۷ - ۲۲۲۸۶۴۷۹

فهرست مطالب

- ۵ ◀..... مقدمه
- ۱۰ ◀..... سازمانها و روابط اروپایی - آتلانتیک
- ۱۱ ◀..... درگیریهای مسلحانه مهم
- ۱۳ ◀..... عملیتهای چندجانبه صلح: چالشهای ایجاد صلح
مدیریت توسل به زور تحت نظارت بین المللی: نقصهای پاسخگویی
- ۱۶ ◀..... نظامهای پارلمانی
- ۱۷ ◀..... خاورمیانه بزرگ
- ۱۸ ◀..... امریکای لاتین و کارائیب: امنیت و دفاع در دوره پس از جنگ سرد
- ۲۰ ◀..... تامین مالی امنیت در سطح جهانی
- ۲۱ ◀..... هزینه های نظامی
- ۲۳ ◀..... تولید تسلیحات
- ۲۵ ◀..... معاملات بین المللی تسلیحات
- ۲۷ ◀..... کنترل تسلیحات هسته ای و عدم اشاعه
- ۲۹ ◀..... کنترل تسلیحات هسته ای و عدم اشاعه: نقش سازمانهای بین المللی
- ۳۰ ◀..... توسعه و کنترل جنگ افزارهای شیمیایی و میکروبی
تقبیح سلاحهای هسته ای، شیمیایی و میکروبی و موشکهای بالستیک از
- ۳۲ ◀..... سوی لیبی
- ۳۴ ◀..... کنترل سلاحهای متعارف و اعتماد سازی نظامی
- ۳۵ ◀..... همکاری بین المللی در زمینه عدم اشاعه و خلع سلاح
- ۳۷ ◀..... کنترل معاملات
- ۳۹ ◀..... کنترل صادرات امریکا
- ۴۰ ◀..... ابتکار امنیت اشاعه: ابعاد حقوق بین الملل بیانیه اصول بین المللی
- ۴۲ ◀..... قراردادهای خلع سلاح و کنترل تسلیحات

مقدمه

موسسه تحقیقات صلح بین‌المللی استکهلم یک موسسه مستقل برای تحقیق درباره مسائل مربوط به صلح و منازعه به خصوص در ارتباط با خلع سلاح و کنترل تسلیحات می‌باشد. این موسسه در سال ۱۹۶۶ به مناسبت گذشت ۱۵۰ سال از آخرین جنگی که سوئد در آن شرکت داشته است، تاسیس شد.

بودجه مالی این موسسه عمدتاً با کمک‌های اعطایی دولت سوئد و تصویب پارلمان این کشور تامین می‌شود. البته کارکنان و هیئت امنای موسسه فراملی هستند. این موسسه همچنین دارای یک کمیته مشورتی است که به عنوان یک ارگان مشورتی بین‌المللی عمل می‌کند.

اهداف مطالعاتی این موسسه عبارت‌اند از:

- افزایش شفافیت در عرصه خلع سلاح و کنترل تسلیحات؛

- کمک به پیشگیری از منازعات و حل و فصل مسالمت آمیز آنها؛ و

- اطلاع رسانی در عرصه وسیع.

SIPRI یافته های تحقیقاتی خود را در قالب کتاب و نیز بر روی اینترنت منتشر می کند.

نشانی اینترنتی این موسسه [http:// www.sipri.org](http://www.sipri.org) می باشد.
کتابچه حاضر چکیده ای از یافته ها و اطلاعاتی است که در کتاب سال ۲۰۰۵ موسسه با عنوان

SIPRI Yearbook 2005

Armaments, Disarmament and International Security

منتشر شده است. کتاب سال SIPRI از سال ۱۹۶۹ به طور منظم چاپ شده است. این کتاب حاوی اطلاعات عینی و آخرین تجزیه و تحلیل های ارائه شده از سوی پژوهشگران این موسسه و دیگر کارشناسان بین المللی درباره ابعاد مهم خلع سلاح، کنترل تسلیحات و صلح و امنیت می باشد.

در کتاب سال SIPRI 2005 اداره امنیت جهانی محور اصلی تجزیه و تحلیل های ارائه شده می باشد.

با وجود این، کتاب مزبور دیگر روندهای بین المللی، هم در سطح جغرافیایی و هم موضوعی را نیز بررسی می کند. علاوه بر زبان انگلیسی، این کتاب به زبان های عربی، چینی، روسی و اوکراینی نیز منتشر می شود. نیز، نسخه ای از چکیده حاضر به زبان های انگلیسی، فرانسوی، فارسی، آلمانی، اسپانیایی و

سوئدی در نشانی زیر قابل دسترسی است:

http://www.sipri.org/contents/publications/pocket/pocket_yb.html

سفارش کتاب سال ۲۰۰۵ از طریق تمام کتاب فروشی های مهم به انتشارات آکسفورد یا بر روی سایت اینترنتی SIPRI به نشانی زیر پذیرفته می شود:

http://first.sipri.org/non_first/book_order.php

جهت کسب اطلاعات بیشتر درباره انتشارات جدید SIPRI به نشانی زیر نگاه کنید:

<http://www.sipri.org/contents/webmaster/publications/>

موسسه تحقیقات صلح بین المللی استکهلم از هرگونه اظهار نظر درباره موضوعات مندرج در این کتاب استقبال می کند. شما می توانید نظرات خود را به نشانیهای زیر بفرستید:

Stockholm International Peace Research
Institute

Signalistgatan 9

SE-169 70 Solna

Tel: + 46 8 / 655 97 00

Fax: + 46 8 / 655 97 33

E-mail: sipri@sipri.org

Internet URL: <http://www.sipri.org>

- در سال ۲۰۰۴ شرکای آتلانتیک اقدام به کاستن از زیانهای ناشی از منازعه عراق بر روابط متقابل خود کردند. ایالات متحده امریکا، البته با تردید و بدون تلاش برای تدوین یک دستورکار مشخص، از طریق نهادهای مختلف شروع به بازگشت به چندجانبه گرایی کرد. - معلوم شد دو دلیل مهم که بهانه حمله به عراق قرار گرفت (ارتباطات تروریستی و داشتن سلاحهای کشتار جمعی^۱) غیر موجه بودند. ایالات متحده دریافت که اتحادیه اروپایی یک شریک ضروری در مبارزه علیه تروریسم، کسب اطلاعات موثر و مدیریت منازعات بین المللی است. نتیجه انتخابات ریاست جمهوری امریکا کشورهای اروپایی را به نیاز به پیدا کردن راهی برای همکاری با دولت بوش مشغول کرد.

- مخالفت با تامین امنیت در عراق از طریق عملیاتیهای ناتو ادامه یافت. چالش پیش روی ناتو کسب مجدد موقعیت خود به عنوان مجمع مباحث و تصمیم گیری استراتژیک است.

- اتحادیه اروپایی به توسعه ظرفیت خود به عنوان یک بازیگر امنیتی معتبر ادامه داد: اهداف ۲۰۱۰ ظرفیت دفاع و مدیریت بحران را افزایش خواهد داد؛ آژانس دفاع اروپایی ایجاد شد؛ یگانهای نبرد تشکیل شدند؛ و ماموریت نظامی جدید اتحادیه اروپایی در بوسنی و هرزگوین آغاز شد.

- روسیه در مسیر دموکراسی گامهایی به عقب برداشت و در مقابل تغییر رژیم برخی از کشورهای مستقل مشترک المنافع، این کشور بر حفظ وضع موجود اصرار کرد. این خطر وجود دارد که اصطکاک مزبور روسیه، هرچند به صورت غیر خشونت آمیز، با غرب تداوم یابد. - تلاش برای اصلاحات در سازمان امنیت و همکاری اروپا در مقابل سیر نزولی کاهش اهمیت سازمان و حاشیه ای شدن تدریجی آن ادامه داشت.

- هر ۱۹ درگیری مسلحانه در سال ۲۰۰۴ داخلی بودند. با وجود این، درگیریهای داخلی دارای ابعاد منطقه ای و بین المللی هستند و لذا طبقه بندی مرسوم داخلی و خارجی را به چالش می کشند. البته، باید توجه داشت که نباید در مورد ابعاد جهانی درگیریهای داخلی نیز اغراق کرد.

- ماهیت محلی بسیاری از درگیریهای سال ۲۰۰۴ قابل توجه بود، هم چنان که این وضعیت در تحولات شرق جمهوری دموکراتیک کنگو و آچه در اندونزی مشهود است.

- تعدد احزاب شورشی و دشواریهای موجود می تواند مدیریت و حل و فصل این درگیریها را - چنان که حوادث برونندی، کلمبیا و سودان نشان می دهند - پیچیده کند.

- توسل به تاکتیکهای غیرمتعارف از سوی طرفهای درگیر، همچون خشونت شدید علیه غیرنظامیان، مشخصه دیگر منازعات معاصر می باشد که در حوادث نپال، روسیه (چچن) و اوگاندا به وضوح به چشم می خورند.

- به عنوان تغییر تاثیر گذاری مرسوم درگیری داخلی بر درگیری بین دولتی، تحولات عراق در طول سال ۲۰۰۴ چشم انداز یک درگیری بین المللی را نمایان ساخت که یک جنگ داخلی تمام عیار را به شرف وقوع می رساند.

مکان ۱۹ درگیری مسلحانه مهم سال ۲۰۰۴

آسیا	آفریقا
هندوستان (کشمیر)* میانمار نیال* فیلیپین+ سری لانکا	الجزایر بروندی رواندا لیبریا سودان*+ اوگاندا*
امریکا	خاورمیانه
کلمبیا پرو امریکا	عراق* اسرائیل ترکیه
اروپا	
روسیه (چچن)*	

۱۲

* هر کدام از این شش منازعه در سال ۲۰۰۴ موجب کشته شدن ۱۰۰۰ نفر یا بیشتر شدند. منازعه مربوط به ایالات متحده به درگیری میان شبکه القاعده و ایالات متحده و شرکای ائتلافی آن برمی گردد.

+ در هر یک از این مناطق دو درگیری در جریان بود.
- سه درگیری عراق، رواندا و اوگاندا در سال ۲۰۰۴ برای اولین بار یا مجدداً به عنوان درگیری مسلحانه مهم به ثبت رسیدند. در مقایسه با سال ۲۰۰۳، در سال ۲۰۰۴ تعداد مناطق درگیر و هم تعداد درگیریها کمتر بودند که در آن سال ۲۰ درگیری مسلحانه مهم در ۱۸ منطقه در جریان بود.

- در این میان، تنها سه درگیری عراق، جنگ با القاعده و درگیری در دارفور سودان سابقه کمتر از ۱۰ سال دارند.

عملیاتهای چند جانبه صلح: چالشهای ایجاد صلح

- طی سال ۲۰۰۴ در مجموع ۱۱ عملیات چند جانبه صلح انجام شد که ۷ مورد آن از سوی سازمانهای منطقه ای صورت گرفت و بجز ۲ مورد، همه عملیاتهای جدید ادامه عملیاتهای قبلی بودند.

- در ماه دسامبر ۲۰۰۴ بیش از ۶۴۰۰۰ نیروی نظامی و پلیس و نیز ۴۰۰۰ نیروی غیر نظامی برای حضور در ۲۱ عملیات چند جانبه صلح به کار گرفته شدند، بر این اساس می توان ادعا کرد که وضعیت فوق، خطر افزایش بیش از حد ظرفیتهای نهادی سازمان ملل را در پی داشت. در عین حال، ۳۵ عملیات با حضور ۲۲۵۳۸۵ نیروی نظامی و غیر نظامی توسط سازمانهای منطقه ای و ائتلاف موقت دولتها که از سوی سازمان ملل مجازات گردید، انجام شد.

- در مقابل این سیر قهقرایی، گزارش هیئت عالی رتبه سازمان ملل در مورد تهدیدات، چالشها و تحول، پیشنهاد تشکیل کمیسیون ایجاد صلح را ارائه کرد.

- در حال حاضر، ایجاد صلح بیش از هر زمان دیگری جزء اصلی عملیاتهای چند جانبه صلح را تشکیل می دهد. این اهمیت حاکی از آن است که اولویتهای می بایست تنظیم شوند. در این راستا، بر سر این که چه وظایفی و با چه ترتیبی باید اجرا شوند، اجماع حاصل است و اولویت اصلی احیای مجدد نوان تامین امنیت دولتهاست. اولویت بعدی اجرای قانون و ایجاد نظم در داخل جوامع است. بدین ترتیب، تعیین اولویت سوم (بازسازی اقتصادی و اجتماعی) و اولویت چهارم (حکومت داری و انتخابات) بسیار مشکل است. در تمام این اولویتهای مشارکت محلی در مشروعیت و پایدارای فرآیند مربوطه بسیار حیاتی است، هر چند اغلب از آن غفلت می شود.

- حوادث افغانستان، ساحل عاج، هائیتی، عراق و لیبیا در سال

۲۰۰۴ نشان داد که ایجاد صلح کار بسیار پیچیده ای است.
- دامنه شمول وظایف و مسئولیتهای عملیاتی صلح این سوال را
برمی انگیزد که چگونه می توان بر عملیاتی صلح چندجانبه که
دارای ماهیت چند بعدی هستند، نظارت کرد. برخی به یک رویکرد
حداقلی معتقد هستند که بر اساس آن جامعه بین الملل نقش
محدودی در ایجاد صلح دارد و بقیه مسوولیتها بر عهده مجامع محلی
است. برخی دیگر نیز ادعا می کنند که ایجاد فرصت حکومت
خودکامه برای بازیگران داخلی از سوی قدرتهای خارجی بهترین
زمان ایجاد صلح را فراهم می کند.

تعداد	مجری
۲۱	سازمان ملل
۳	اتحادیه آفریقا
۳	کشورهای مستقل مشترک المنافع
۱	جامعه اقتصادی و پولی آفریقای مرکزی
۱	جامعه اقتصادی غرب آفریقا
۵	اتحادیه اروپایی
۴	ناتو
۱۰	سازمان امنیت و همکاری اروپا
۲	سازمان کشورهای آمریکایی
۶	ائتلافهای خاص مورد مجازات سازمان ملل
۵۶	مجموع

مدیریت توسل به زور تحت نظارت بین المللی: نقصهای پاسخگویی نظامهای پارلمانی

- از مجموع عملیتهای صلح اجازه داده شده از سوی سازمان ملل، دو سوم آنها در دهه گذشته انجام گرفته است. در حالی که بحث گسترده ای در مورد قانونی بودن و مشروعیت آنها در گرفته است، نسبت به پاسخگویی و نقش دموکراتیک مجامع انتخابی توجه اندکی معطوف شده است. به نظر می رسد که در سطح ملی و بین المللی، پاسخگویی پارلمانی هیاتهای صلح بین المللی دارای دو نقص می باشند.

- توان پارلمانهای ملی در اعمال کنترل بر اقدامات دولتها در این زمینه بسیار متفاوت است. هیچ کدام از ساختار سازمان ملل و ناتو دارای بخش پارلمانی نیستند. پارلمان اتحادیه اروپایی هم اختیارات محدودی در زمینه سیاست دفاعی و امنیتی اروپایی^۱ دارد و امکان پیگیری فرآیند تصمیم گیری در این زمینه برای پارلمانهای ملی دشوار است.

- ائتلاف اراده ها که در عملیتهای نظامی در افغانستان (۲۰۰۲) و عراق (۲۰۰۳) به منصفه ظهور رسید، بزرگترین چالش ساختاری را برای نظارت پارلمانی دامن می زنند. زیرا صلاحیت داخلی تصمیم گیری از طریق یک فرآیند نهادی منظم، شفاف و چندجانبه اعمال نشده است.

- در کوتاه مدت، ایجاد یک شبکه گسترده میان پارلمانهای ملی می تواند موجب پیشرفت بشود، هم چنان که آیین کار و شیوه های اطلاع رسانی و - در سطح بین المللی - ارائه گزارش به ارکان پارلمانی را تقویت کرده و نقش بیشتری برای پارلمان اروپایی و مجامع ملی برای مذاقه در زمینه سیاست امنیت و دفاع اروپایی فراهم کرده است.

- خاورمیانه بزرگ آثار سیاسی جهانی شدن را کمتر پذیرفته است، ولی به شدت مستعد ظهور چالشهای فراملی جدید و نیز تنشهای بین دولتی سنتی می باشد. این ضعف امنیتی آشکار اخیرا موجب اقداماتی برای تقویت مشارکت بین المللی و منطقه سازی شده است. - چهار موضوع در دستورکارهای ملی و دوجانبه قرار دارند: حضور و اهداف نظامی امریکا؛ منازعه اسرائیل و فلسطین؛ تاثیر منازعه عراق؛ تروریسم.

- شورای همکاری خلیج فارس می خواهد در زمینه های مختلف و از جمله تواناییهای نظامی مشترک سیاست همگرایانه ای اتخاذ کند، با وجود این، پیشرفت اندکی داشته است. در ماه مارس ۲۰۰۵ اتحادیه عرب بیانیه ای در مورد مسائل امنیتی و حمایت از اصلاحات سیاسی صادر کرد. در فوریه ۲۰۰۴ نیز دولتهای الجزایر، مصر، اردن و مراکش، با هدف ایجاد یک منطقه تجاری آزاد قرارداد اقادیر را امضا کردند.

- اتحادیه اروپایی، ایالات متحده و کشورهای گروه ۸ موضوع دموکراسی و زمامداری خوب را در آخرین ابتکارات منطقه ای خود مورد تاکید قرار داده اند. با وجود این، به نظر می رسد تاثیر قدرت نرم افزاری اتحادیه از قدرت سخت افزای ایالات متحده کمتر است. - در سال ۲۰۰۴ ناتو ابتکار گفت و گوهای مدیترانه ای را تقویت کرده و ابتکار همکاری استانبول را به منظور یافتن شرکای عرب مطرح کرد. شاید تاثیر این ابتکار، به دلیل تمرکز و اختیارات کمتر ناتو در این زمینه خنثی شد.

- مسائل مرتبط با نظم داخلی در منطقه، به خصوص مشکل دولت فلسطین و عراق جدید هم چنان ادامه دارند. تحولات برنامه هسته ای ایران می تواند بی ثباتی منطقه ای را افزایش دهد، اما هزینه مواجهه ممکن است رویکرد امنیت مبتنی بر همکاری را تشویق کند.

امریکای لاتین و کارائیب: امنیت و دفاع در دوره پس از جنگ سرد

- از دهه ۱۹۸۰، یک مدل اقتصادی باز در اکثر کشورهای امریکای لاتین و کارائیب شکل گرفته است. ساختارهای منطقه ای جدید نیز به موازات افول منازعات داخلی و بین دولتی رشد کرده اند.

- بودجه های دفاعی منطقه از دهه ۱۹۸۰ کاهش پیدا کرده و اکنون در کل جهان جزو پایین ترین بودجه های دفاعی به شمار می روند. برای اعتماد سازی نظامی ابتکاراتی به خرج داده شده است و به نظر می رسد امنیت مبتنی بر همکاری به طور گسترده ای پذیرفته شده است.

- بسیاری از کشورهای امریکای لاتین به حفظ صلح بین المللی کمک می کنند: ۹۵ درصد کل نیروهای حافظ صلح سازمان ملل از این منطقه تامین می شوند. متعهد ساختن نیروهای نظامی برای چنین ماموریت هایی دارای مزایای اقتصادی است و در عین حال به تقویت اصلاحات در دستگاه نظامی کمک می کند.

ایالات متحده امریکا بزرگترین بازیگر امنیتی خارجی در منطقه است. از پایان جنگ سرد سطح حمایت نظامی امریکا کاهش پیدا کرده و شکل آن نیز عوض شده است. امروزه کلمبیا در مبارزه خود علیه قاچاق مواد مخدر بیشترین کمک نظامی امریکا را دریافت می کند. در این منطقه، از جنگ امریکا علیه تروریسم حمایت می شود، اما برخی نگران این هستند که انگیزه های ضد تروریستی کل تصویر امریکا را از منطقه مخدوش کند.

- دستورکار سازمان های منطقه ای اقدامات دولتهای منطقه را نشان می دهد که می خواهند نگرانی های خود را از قبیل مسائل امنیتی در مواردی که امریکا دخالت کمتری دارد، عنوان کنند. شاید اساسی ترین مشکل منطقه آسیب پذیری اقتصادی و توسعه ناموزون

که ناآرامی داخلی را دامن می زند، باشد. تنها یک اراده سیاسی مشترک قوی بین خود دولتهای منطقه می تواند آنها را به مدیریت این چالشها امیدوار سازد.

- در محیط امنیتی کنونی، تمرکز از مواجهه میان ابرقدرتهای زمان جنگ سرد در شمال به ناامنی کشورهای در حال توسعه در جنوب؛ از امنیت سرزمینی دولتها به ابعاد گسترده و عمیق تر امنیت؛ و به سوی به هم پیوستگی شدید امنیت جهانی تغییر کرده است. در نتیجه، این تصور به وجود آمده است که ابزارهای نظامی برای برخورد با چالشها و تهدیدات امنیتی بی تاثیر و به طور فزاینده ای نامناسب هستند.

- برای برخورد با این چالشها و تهدیدات نیاز به یک اقدام جهانی هست. شمال این ادعا را بیشتر می پذیرد که نفع مشترکی در برخورد با مشکلات و ناامنی جنوب دارد. امروزه به نظر می رسد که منازعات مسلحانه داخلی کشورهای جنوب، دارای عواقب بین المللی است. امنیت اقتصادی و زیست محیطی، تروریسم و جرائم سازمان یافته یک بعد بین المللی مهم دارند.

- الگوی تامین مالی امنیت هم چنان در چارچوب سنتی اهداف امنیتی نظامی ملی قرار دارد. این در حالی است که شیوه های جدیدی برای طبقه بندی هزینه های عمومی مورد نیاز است تا هزینه های غیرنظامی و بین المللی صلح و امنیت را منعکس نمایند.

- تامین مالی صلح و امنیت بر اساس یک مقیاس کاملاً متفاوت با مقیاسهای امروزی، مستلزم تفکر نوین در مورد تخصیص منابع است. تغییر منابع در شمال و جنوب می بایست به نفع خود شمال باشد. این امر مستلزم افزایش اطلاعات از نحوه تقویت امنیت و پیشگیری از منازعات مسلحانه است. هم چنین، برای تحقق این هدف اطلاعات و دانش مزبور بایستی به صورت گسترده در شمال منتشر گردد تا سرمایه گذاری بر روی امنیت آینده کشورهای دوردست را برانگیزد.

- برآورد می شود که هزینه های نظامی جهان در سال ۲۰۰۴ مبلغ ۱۰۳۵ میلیارد دلار امریکا بوده است. این مبلغ ۶٪ از ارزش واقعی بودجه نظامی جهان در طی سالهای ۱۹۸۷ تا ۱۹۸۸ به عنوان اوج جنگ سرد پایین تر است. مبلغ یاد شده، ۱۶۲ دلار امریکا از درآمد سرانه و ۲/۶٪ تولید ناخالص داخلی کل دنیا را تشکیل می دهد، اما از این حیث بین کشورها و مناطق جهان تفاوت بارزی وجود دارد.

- متوسط افزایش سالانه هزینه های نظامی در بین سالهای ۱۹۹۵ تا ۲۰۰۴، ۲/۴٪ ارزش واقعی بود. در این راستا، بیشترین هزینه به میزان ۴۷٪ از سوی ایالات متحده صرف شده است.

- در طول سالهای ۲۰۰۲ تا ۲۰۰۴ هزینه های نظامی امریکا در نتیجه جنگ علیه تروریسم و به خصوص عملیتهای نظامی در افغانستان و عراق به شدت افزایش یافت. تدارکات بعدی این عملیتهای برای دوره ۲۰۰۳ تا ۲۰۰۵ به ۲۳۸ میلیارد دلار رسید که بیش از کل هزینه های نظامی تمام کشورهای در حال توسعه (۲۱۴ میلیارد دلار) می باشد.

- در سال ۲۰۰۴ بحث گسترده ای در مورد امکان تداوم فعالیتهای نظامی کنونی امریکا مطرح بود.

در این راستا، سوالاتی در مورد نقش هزینه های نظامی در کسری تجاری روبه رشد این کشور و تاثیر آتی آن بر رشد اقتصادی مطرح شد. این بحث با ابهام در مورد روندهای آتی هزینه های نظامی عملیات در عراق تشدید شد.

- این که امنیت پیش نیازی برای رسیدن به توسعه پایدار می باشد، مورد تایید است. موضوع مزبور بحث شیوه های مختلف لازم برای حمایت از بخشهای امنیتی توسط اعطا کنندگان کمکها را به دنبال می آورد.

- برخی کشورها از این می ترسند که افزایش کمکهای توسعه‌ای رسمی به نحوی که دربرگیرنده مسائل امنیتی نیز بشود، کل حمایت از اعطای کمکهای اقتصادی و اجتماعی را از بین می برد و حتی می تواند به شیوه کمکهای زمان جنگ سرد منجر شود که در واقع منافع استراتژیک کشورهای کمک کننده مسیر سیاست آنها را در زمینه کمکها تعیین می کرد.

- دو برنامه در حال اجرا برای حمایت از اقدامات تأمینی در کشورهای در حال توسعه مستعد بحران - کمک امریکا به کلمبیا و حمایت انگلیس از بخش امنیتی سیرالئون - نمونه هایی از کمکهای امنیتی هستند که در چارچوب کمکهای توسعه ای ارائه شده اند، اما به طور غیر مستقیم امنیت کشورهای کمک کننده را تقویت می کنند.

- کل فروش تسلیحات ۱۰۰ شرکت بزرگ در سال ۲۰۰۳، ۲۳۶ میلیارد دلار بود که از این میزان سهم ۵ شرکت بزرگ ۴۴٪ بود. در این سال، فروش تسلیحات ۱۰۰ شرکت مزبور تا ۲۵٪ افزایش یافته بود.

- صنعت اسلحه سازی در امریکا خود را با تقاضاهای مربوط به تحول نیروهای مسلح، خصوصی سازی بخشهای نظامی و اهمیت فزاینده امنیت داخلی تطبیق می دهد. در اروپا بر ادغام فرا اروپایی و دسترسی به بازار رو به گسترش امریکا تاکید می رود.

- از دهه ۱۹۹۰، فرآیند تمرکز بر صنعت اسلحه تضعیف شده است. شرکت‌های دفاعی - تسلیحاتی بزرگ دیگر بازیگر اصلی میدان نیستند: در سال ۲۰۰۳، تنها شش معامله ارزشی بالاتر از یک میلیارد دلار داشت و در سال ۲۰۰۴ تنها یک معامله از این نوع بود.

- در دهه گذشته، حجم شرکت‌های بزرگ اسلحه سازی به خصوص از طریق معاملات بزرگ رشد کرده بود. بزرگترین شرکتها معاملاتی داشتند که آنها را در سطح جهانی به شرکت‌های اقتصادی بزرگ تبدیل می کرد. ارزش فروش اسلحه آنها بیش از کل تولید ناخالص داخلی بسیاری از کشورهای فقیر بود و ارزش کل فروش آنها در مقایسه با تولید ناخالص داخلی کشورهای متوسط یا در حال صنعتی شدن بالاتر بود.

- با افزایش تامین منابع نظامی از بخشهای خارجی، تعداد فزاینده ای از ۱۰۰ شرکت بزرگ به تخصص در ارائه خدمات روی آورده اند. جنگ عراق سهم صنایع تسلیحاتی شرکت‌های مزبور را افزایش داده است.

فروش اسلحه ۵ شرکت بزرگ اسلحه سازی دنیا

فروش اسلحه ۵ شرکت بزرگ اسلحه سازی دنیا (بجز چین) در سال ۲۰۰۳	
۲۴/۹ میلیارد دلار امریکا	لاکهد مارتن (ایالات متحده)
۲۴/۴ میلیارد دلار امریکا	بونینگ (ایالات متحده)
۲۲/۷ میلیارد دلار امریکا	نور تروپ گرومان (ایالات متحده)
۱۵/۸ میلیارد دلار امریکا	باء سیستمز (انگلستان)
۱۵/۵ میلیارد دلار امریکا	ریتون (ایالات متحده)

- در سال ۲۰۰۴ تلاش برای ادغام شرکت‌های کشتی سازی نظامی در اروپا ادامه داشت. این تلاشها بر ایجاد یک همتای غیراروپایی برای شرکت اروپایی تولید کننده ایرباس و نیز ادغام صنعت کشتی سازی اروپایی تمرکز داشتند. با وجود این، پیشرفت اندکی در این زمینه حاصل شد و ساختار آتی صنعت کشتی سازی اروپا هم چنان در هاله ای از ابهام به سر می برد.

- شرکت‌های گزارش دهنده، از میزان فروشهای نظامی خود کم کرده و گزارشهای ناقص ارائه می دهند و هیچ گزارشی از بعد نظامی فعالیت‌های آنها ارائه نمی شود.

- این عدم شفافیت ایجاد مبنایی محکم برای بحث سیاسی و عمومی تولید و فروش اسلحه را با مشکل مواجه می سازد. فشار بر شرکتها برای گزارش فروش اسلحه کم بوده و گزارشهای فعلی بر اظهارنامه های داوطلبانه خود شرکتها متکی هستند. گزارش جامع، منظم و استاندارد تنها از طریق الزامات بین المللی هماهنگ برای گزارش شرکتها امکان پذیر است.

- روند نقل و انتقال سلاح‌های متعارف بزرگ از حالت نزولی پس از ۱۹۹۷ به حالت کم و بیش با ثبات در دوره ۲۰۰۰-۲۰۰۲ و به حالت صعودی تدریجی در دوره ۲۰۰۳-۲۰۰۴ تغییر یافت.

- در دوره سالهای ۲۰۰۰-۲۰۰۴ روسیه به عنوان مهم‌ترین عرضه‌کننده سلاح‌های متعارف جایگزین آمریکا شد. با وجود این، انتظار می‌رود که در آینده‌ای نزدیک فروش تسلیحات روسیه کاهش یابد.

- در سال ۲۰۰۴ چین و هندوستان دو کشور مهم دریافت‌کننده سلاح‌های متعارف بودند. چین هنوز هم تقریباً از نظر واردات اسلحه به روسیه وابسته است، اما به جای واردات اسلحه به وارد کردن قطعات و تکنولوژی می‌پردازد. هند هم یک مشتری بزرگ روسیه است، ولی در این مورد روسیه با رقبای قدرتمندی مواجه است.

۲۵

- روابط آمریکا و اتحادیه اروپایی در سال ۲۰۰۴ به دلیل انتقال تکنولوژی متشنج شد. آمریکا به مشارکت در تکنولوژی، حتی با متحدین اروپایی نزدیک خود در پروژه‌های مشترک مثل جنگنده بمب افکن F-53 اکراه داشت.

- برنامه‌های اروپا برای برداشتن تحریم تسلیحاتی چین، روابط اتحادیه اروپایی با آمریکا را تیره‌تر ساخت. آمریکا اتحادیه اروپایی را در صورت برداشتن تحریم‌های چین تهدید به مجازات کرد.

- شفافیت عمومی در نقل و انتقال تسلیحات به تدریج افزایش یافت، به خصوص در اتحادیه اروپایی که چندین کشور عضو آن، سیستم گزارش‌دهنده خود را تقویت کرده و ۱۰ عضو اتحادیه بر اساس دستورالعمل اتحادیه در مورد صادرات اسلحه، متعهد به گزارش صادرات خود می‌باشند. در سطح بین‌المللی، سیستم‌های دفاع هوایی قابل حمل و توپخانه سبک می‌بایست بر اساس برنامه ثبت تسلیحات سبک سازمان ملل گزارش بشوند.

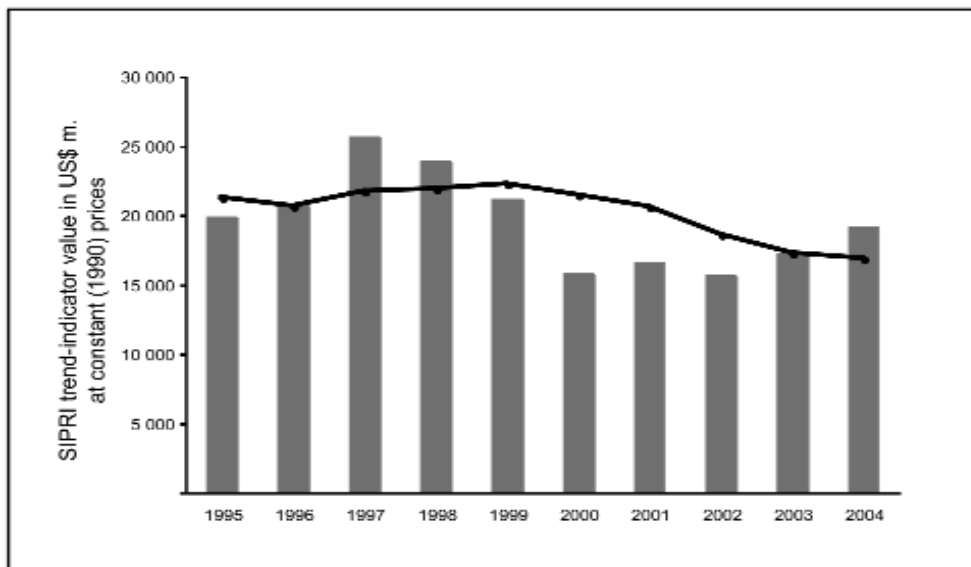
پنج صادر کننده بزرگ سلاحهای متعارف بزرگ در *۲۰۰۴-۲۰۰۰

(به نسبت صادرات جهان)

روسیه	۳۲ درصد
ایالات متحده امریکا	۳۱ درصد
فرانسه	۸ درصد
آلمان	۶ درصد
انگلیم	۵ درصد

* در طول این دوره صادرات اسلحه از کشورهای اتحادیه اروپایی، به غیر اعضا ۱۹٪ بود که اتحادیه را در مقام سومین صادر کننده اسلحه قرار می دهد.

روند نقل و انتقال سلاحهای متعارف بزرگ ۱۹۹۵-۲۰۰۴

این نمودار کل مبالغ سالانه و منحنی تغییر متوسط پنج ساله را نشان می دهد. نرخ متوسط هر پنج سال در آخرین سال هر دوره پنج ساله مشخص شده است.

کنترل تسلیحات هسته‌ای و عدم اشاعه

- تحولات سال ۲۰۰۴ مسائل مهمی را درباره آینده رژیم عدم اشاعه سلاح‌های هسته‌ای و قرارداد ۱۹۶۸ عدم اشاعه سلاح‌های هسته‌ای^۱ (NPT) برانگیخت.

- مسئله مهم کشف یک شبکه بین‌المللی مخفی با محوریت خان، دانشمند هسته‌ای پاکستان بود که تکنولوژی و دانش هسته‌ای را به ایران، لیبی و احتمالاً کشورهای دیگر منتقل ساخته است. این امر باعث بروز نگرانی‌هایی درباره گسترش توان سلاح‌های هسته‌ای به بازیگران دولتی و غیردولتی و در مقابل طرح ابتکارات جدید برای مقابله با نقل و انتقال غیرقانونی تکنولوژی هسته‌ای شد.

- مشاجره بر سر برنامه هسته‌ای ایران هم چنان ادامه یافت. آژانس بین‌المللی انرژی هسته‌ای اطلاعات بیشتری از کوتاهی ایران در اعلام فعالیت‌های هسته‌ای خود منتشر کرد. در مورد آینده برنامه‌های هسته‌ای کره شمالی نیز پیشرفت اندکی حاصل شد.

- این تحولات به طرح پیشنهادهایی برای رفع نقائص مورد نظر رژیم عدم اشاعه منجر شد. در این راستا، تمایل زیادی برای بازنگری در تضمین NPT ابراز شد تا کشورهای فاقد سلاح‌های هسته‌ای نتوانند مواد و تکنولوژی لازم را برای برنامه‌های انرژی هسته‌ای صلح‌آمیز خود وارد کرده و توسعه دهند. متعاقب این پیشنهاد، رویکردهایی فراملی برای مدیریت جهانی چرخه سوخت هسته‌ای مطرح شد.

- در زمینه عدم اشاعه در سال ۲۰۰۴ خبر خوبی نیز به گوش رسید: لیبی به وعده‌اش در توقف و برچیدن برنامه‌های سلاح‌های کشتار جمعی و موشک‌های بالستیک خود عمل کرد (نگاه کنید به تقبیح سلاح‌های هسته‌ای، شیمیایی و میکروبی و موشک‌های بالستیک از سوی لیبی).

تعداد کلاهکهای هسته‌ای جهان تا ژانویه ۲۰۰۵

کشور	اولین سال آزمایش	تعداد کلاهکهای آزمایشی هسته‌ای
ایالات متحده	۱۹۴۵	۴۸۹۶
روسیه	۱۹۴۹	۷۳۶۰
انگستان	۱۹۵۲	۱۸۵
فرانسه	۱۹۶۰	۳۴۸
چین	۱۹۶۴	تقریباً ۴۰۰
هند	۱۹۷۴	۳۰-۴۰
پاکستان	۱۹۹۸	۳۰-۵۰
اسرائیل	-	تقریباً ۲۰۰
جمع کل		تقریباً ۱۳۴۷۰

- کلاهکهای هسته‌ای مستقر و فعال امریکا شامل ۴۲۱۶ کلاهک استراتژیک و ۶۸۰ کلاهک غیراستراتژیک می‌باشد. روسیه نیز ۳۹۸۰ کلاهک استراتژیک و ۳۳۸۰ کلاهک غیراستراتژیک دارد. تصور می‌شود که تنها بخشی از زرادخانه‌های هسته‌ای هند، اسرائیل و پاکستان فعال هستند.

- تا اوایل سال ۲۰۰۵ حدود ۱۳۴۷۰ کلاهک نصب شده بودند. در صورت شمارش تمام کلاهکهای موجود ۸ قدرت هسته‌ای - شامل قطعات یدکی نصب نشده، کلاهکهای ذخیره شده در انبارهای فعال و غیرفعال و هسته‌های پلوتونیوم ذخیره شده - تعداد آنها تقریباً به ۲۷۶۰۰ کلاهک می‌رسد.

کنترل تسلیحات هسته‌ای و عدم اشاعه: نقش سازمانهای بین‌المللی

- توسل به زور برای واداشتن عراق به پایبندی نسبت به قطع نامه‌های سازمان ملل - به منظور پیشگیری از برنامه‌های غیرقانونی سلاحهای هسته‌ای، شیمیایی، میکروبی و نیز سیستمهای پرتاب موشکهای حامل آن سلاحها - بسیار تفرقه انداز بود. عملیات نظامی و پس از آن نشان داد که یک نظم بین‌المللی مسالمت آمیز و باثبات مستلزم کنترل موثر سلاحهای کشتار جمعی است. هرگونه قصور در اعمال این کنترل از طریق مذاکره می‌تواند به منازعات بیشتر در آینده منجر شود.

- کنترل چندجانبه تسلیحات اخیرا پیشرفت اندکی داشته است. تلاش برای کنترل تسلیحات عمدتا از طریق همکاری سیاسی غیررسمی انجام شده است. با وجود این، در سال ۲۰۰۴ تلاشهای بین‌المللی جدیدی برای تقویت فرآیندهای جهانی انجام گرفت.

- در آوریل ۲۰۰۴ شورای امنیت سازمان ملل قطع نامه ۱۵۴۰ را تصویب کرد. این قطع نامه به کشورهای عضو سازمان ملل دستور می‌دهد تا از تولید، اکتساب، داشتن، توسعه، حمل و نقل، انتقال یا استفاده از سلاحهای هسته‌ای، شیمیایی و میکروبی و وسایل پرتاب آنها توسط بازیگران غیردولتی جلوگیری کنند. هم‌چنین به دولتها دستور داده می‌شود تا قوانینی ملی برای کنترل صادرات و حمل و نقل موارد حساس در زمینه اشاعه وضع کنند.

- گزارش هیات عالی رتبه سازمان ملل در زمینه تهدیدات، چالشها و تحول، بر نیاز به اعمال کنترل موثر بر سلاحها و مواد هسته‌ای و نیاز مبرم برای انجام اقداماتی جهت کاهش خطر تروریسم هسته‌ای تاکید کرد (نگاه کنید به کنترل تسلیحات هسته‌ای و عدم اشاعه).

توسعه و کنترل جنگ افزارهای شیمیایی و میکربی

- در سال ۲۰۰۴ دولتهای عضو کنوانسیون سلاحهای بیولوژیک و سمی^۱ دومین اجلاس سالانه کارشناسی و سیاسی را برگزار کردند. این نشستها تقویت تواناییهای بین المللی برای مقابله با به اصطلاح استفاده از سلاحهای بیولوژیک و سمی یا بروز بیماریهای مشکوک را مورد بررسی قرار دادند.

هم چنین، در این دو اجلاس نحوه تقویت شیوه های نظارت، کشف، شناسایی و مبارزه با بیماریهای مسری بررسی شدند.

- در مقابل نگرانیهای مربوط به فقدان مکانیسمهای نظارت و تایید پایبندی، برخی از دولتهای عضو، استفاده از اختیارات دبیرکل سازمان ملل برای تحقیق موارد ادعایی توسط به سلاحهای بیولوژیک را پیشنهاد کردند. در برخورد با این پیشنهاد در دو اجلاس فوق برخی دولتهای عضو دیگر مقاومت کردند.

- در سال ۲۰۰۴ انهدام سلاحهای شیمیایی ادامه داشت. از ۷۱۳۷۳ تن عامل شیمیایی اعلام شده از سوی دولتهای عضو کنوانسیون سلاحهای شیمیایی، انهدام ۱۰۶۹۸ تن تا تاریخ ۳۱ ژانویه ۲۰۰۵ مورد تایید قرار گرفته است.

اعطای کمکهای بیشتر برای انهدام ذخایر شیمیایی روسیه نیز در سال ۲۰۰۴ مورد موافقت قرار گرفت (نگاه کنید به همکاری بین المللی در زمینه عدم اشاعه و خلع سلاح).

- مشاجره بر سر اطلاع یا بی اطلاعی از فعالیتهای و تواناییهای هسته ای، شیمیایی و میکروبی^۲ عراق قبل از آغاز جنگ ادامه داشت. گزارش برخی از تحقیقات رسمی در مورد اطلاعات امنیتی مربوطه منتشر شد.

1. Biological and Toxin Weapons Convention (BTWC)

2. Nuclear, Biological and Chemical (NBC)

موضوع مشترک یافته های این تحقیقات عبارت بود از این که ارزیابیهای قبل از جنگ غیردقیق بوده و با شواهد موجود تایید نمی شوند.

- گروه تحقیق عراق به رهبری امریکا بازرسیهای خود را به اتمام رسانده و گزارشی از فعالیتهای تحقیقاتی خود منتشر کرد.

**تقیح سلاحهای هسته ای، شیمیایی و میکربی و
موشکهای بالستیک از سوی لیبی
جایگزین: کنار گذاردن گزینه سلاحهای هسته ای،
شیمیایی و میکربی و موشکهای بالستیک از سوی لیبی**

- در دسامبر ۲۰۰۳ لیبی به طور آشکار سلاحهای هسته ای، شیمیایی و میکربی را کنار گذاشت و خود را به داشتن موشکهای بالستیک با برد کمتر از ۳۰۰ کیلومتر محدود کرد. در سپتامبر ۲۰۰۴ هم دولت امریکا اعلام کرد که برچیدن برنامه های سلاحهای کشتار جمعی لیبی به طور اساسی به پایان رسیده است.

- در تبیین تصمیم لیبی به برخی عوامل پرداخته شده است. ایالات متحده این تصمیم را تاییدی بر کارآیی رویکرد سخت گیرانه خود در مبارزه با گسترش سلاحهای هسته ای، شیمیایی و میکربی می داند. برخی از ناظران نیز تصمیم لیبی را به عنوان بخشی از برنامه درازمدت این کشور برای پایان دادن به انزوای سیاسی و اقتصادی خود می دانند.

- فرآیند نظارت و تایید زرادخانه های لیبی نشان می دهد که اطلاعات عمومی قبلی از فعالیتهای این کشور در خصوص سلاحهای هسته ای و میکربی، منعکس کننده واقعیات موجود نبوده است؛ اطلاعات مربوط به برنامه های موشکی و سلاحهای شیمیایی آن دقیق تر از برنامه های دیگر بودند.

- لیبی از مساعدت خارجی چشمگیری برای تامین مواد هسته ای حساس، دانش فنی و قطعات مورد نیاز بهره مند بود که قسمت عمده آن از شبکه خان تامین می شد (نگاه کنید به کنترل تسلیحات هسته ای و عدم اشاعه).

- هیچ سند مشخصی برای اثبات برنامه تهاجمی سلاحی میکربی

پیدا نشد. لیبی کلیه دارایی سلاحهای شیمیایی خود را اعلام کرد و اظهار داشت که هرگز این سلاحها را به جای دیگر منتقل نکرده است.

- انبوه فهرست موشکهای بالستیک لیبی دربرگیرنده موشکهای قدیمی وارد شده از شوروی سابق بود. توسعه موشکی لیبی با مجازاتهای سازمان ملل دچار خدشه شده بود.

- در سال ۲۰۰۴ ناتو ۷ کشور دیگر را به عضویت خود پذیرفت و بدین ترتیب نگرانی روسیه در احساس ناامنی بیشتر تشدید شد. با این حال، روسیه تمایل مثبتی در مورد تصویب توافق ۱۹۹۹ در خصوص تعدیل قرارداد نیروهای مسلح متعارف اروپا^۱ از خود نشان داد. اعضای ناتو و دیگر کشورها تا زمان پایبندی روسیه به تعهد برای خروج نیروهای خود از گرجستان و مولداوی چنین تمایلی از خود نشان ندادند.

- برخلاف گسترش ناتو و معضل مرتبط با آن، یعنی قرارداد نیروهای مسلح متعارف اروپا در کنار حفره تاریک مرز روسیه - ناتو (کشورهای بالتیک مشمول این قرارداد نیستند)، رژیم سخت کنترل سلاح‌های متعارف به طور موفقیت آمیزی ادامه یافت.

- در سال ۲۰۰۴ کنترل تسلیحات در سطح منطقه‌ای به طور آرام پیش رفت. پیشرفتهای به دست آمده این فرصت را برای سازمان امنیت و همکاری در اروپا^۲ فراهم ساخت تا قرارداد اقدامات اعتماد سازی و ایجاد امنیت در بوسنی و هرزگوین را به حالت تعویق درآورد. به منظور رویارویی بهتر با چالشهای پیش روی اروپا، اعضای این سازمان بر تمرکز برای نرم سازی و تدوین استانداردهای مشخص ادامه دادند.

- در سال ۲۰۰۴ کرواسی و اسلوونی قرارداد ۱۹۹۲ آسمانهای باز را تصویب کردند. بازنگری این قرارداد در سال ۲۰۰۵ نشان داد که برخلاف شکست در تصویب سند نهایی، بسیاری از دولتهای عضو به دستاوردهای این قرارداد ارزش قائلند.

- مساله سلاح‌های غیرانسانی نیز هم چنان جامعه بین الملل را برای اقدام مناسب برمی انگیزد. در سال ۲۰۰۴ شبکه‌های انسان دوستانه و دستگاههای نظامی - امنیتی حمایت بیشتری به دست آورده و بلای مین را در سطح جهانی کاهش دادند.

همکاری بین المللی در زمینه عدم اشاعه و خلع سلاح^۱

- تعداد زیادی از کشورها در سال ۲۰۰۴، به عنوان بخشی از تلاشهای بین المللی مقابله با اشاعه، پیشنهادهایی برای همکاری عملی خود برای تامین امنیت یا انهدام سلاحهای هسته ای، شیمیایی و میکروبی و وسایل پرتاب آنها و نیز از بین بردن تواناییهایی که می توانند به سلاحهای فوق منتهی شوند، ارائه دادند.

مفاد همکاری بین المللی عدم اشاعه و خلع سلاح از یک برنامه اضطراری پس از فروپاشی شوروی سابق به یک برنامه بین المللی گسترده شامل اجزای مشخصی همچون کشورهای کمک کننده و دریافت کنندگان کمکها و فعالیتهای جدید تکامل یافته است.

- بسیاری از فعالیتهای مرتبط با این برنامه در روسیه عملی شده است. به خصوص، ایالات متحده برنامه های دوجانبه مهمی با روسیه تدوین کرده است، اما در این راستا کشورهای دیگر نیز کمکهای بزرگی به روسیه ارائه کرده اند، البته برنامه های خود این کشور نیز بسیار حایز اهمیت هستند.

- این برنامه به طور فزاینده ای به عنوان جزء مهمی از تلاشهای ضد اشاعه تلقی می شود که خطر استفاده از مواد هسته ای، شیمیایی و میکروبی را برای مقاصد تروریستی کاهش می دهد.

- در این زمینه مهم ترین ابتکارات هم چنان دوجانبه هستند، اما برخی برنامه های کنونی برای اجرا در سطح دوجانبه بسیار پرهزینه و پیچیده ارزیابی می شوند.

گروه ۸ که در سال ۲۰۰۲ مشغول سازماندهی این برنامه بود، در سال ۲۰۰۴ تلاشهای مربوطه خود را تقویت کرد. اتحادیه اروپایی همراه با اعضای خود سعی می کند در خصوص این برنامه منسجم تر و موثرتر عمل نماید.

- گسترش جغرافیایی و کارکردی این برنامه بخشی از حقیقت را
برای پروژه های درازمدتی همچون انتقال پلوتونیوم که اهمیت آن در
عدم اشاعه مشهود ولی اجرای آن غیرممکن بوده است، آشکار
می نماید.

- در سال ۲۰۰۴ شواهد زیادی نشان می دادند که تعداد بیشتری از کشورها اعمال کنترل موثر بر نقل و انتقال تسلیحات را به نفع خود می دانند. کوتاهی دولتها در اعمال چنین کنترلهایی در توسعه برنامه های تسلیحاتی عراق در گذشته موثر بود. ابهامات مربوط به وضعیت این برنامه ها عامل مهمی در ایجاد بحران عراق بود که به جنگ منجر شد.

- نگرانی از ظهور عرضه کنندگان جدید تکنولوژی مربوط به تولید یا توسعه سلاحهای هسته ای، شیمیایی و میکروبی با افشای فعالیتهای شبکه خان تشدید شد (نگاه کنید به کنترل تسلیحات هسته ای و عدم اشاعه).

۳۷

- تقویت کنترل صادرات در سطح ملی یک بعد مهم تقویت رژیم گسترده عدم اشاعه به شمار می رود. در سال ۲۰۰۴ نیاز به برنامه های هدفمند و با حمایت مالی کافی برای کمک به کشورهای که به طور موثر به اعمال مقررات کنترل صادرات می پردازند، در دستورکار اتحادیه اروپایی، گروه ۸، سازمان ملل و ترتیبات واسنار قرار گرفت. در حال حاضر تمایل فزاینده ای برای افزایش هماهنگی در مورد برنامه های فوق وجود دارد.

- در سال ۲۰۰۴ دولتهای عضو اتحادیه اروپایی اجرای ملی مبنای حقوقی مشترک کنترل صادرات مواد دارای کاربرد دوگانه را مورد بازنگری قرار دادند. این اتحادیه هم چنین، دستورالعمل کنترل صادرات ۱۹۹۸ را مورد بازنگری قرار داد، در نتیجه تغییراتی در دستورالعمل ۲۰۰۵ اعمال خواهد شد.

- یکی از راههای تقویت سازگار بودن مقررات کنترل صادرات دولتهای عضو اتحادیه اروپایی در خصوص مواد دارای کاربرد

دوگانه و دفاعی ایجاد ظرفیتهای فنی و اطلاعاتی و برگزاری دوره‌های آموزشی مشترک برای کارشناسان بخش صدور مجوز صادرات و نیز بخش اجرایی می‌باشد. از این ظرفیت آموزشی برای کشورهای همسایه نیز می‌توان بهره گرفت.

کنترل صادرات امریکا

- ایالات متحده امریکا بزرگترین صادرکننده اسلحه است و نفوذ زیادی در تجارت جهانی اسلحه دارد.

- نقل و انتقال تسلیحات از امریکا به کشورهای دیگر در چارچوب مجموعه ای از قوانین و مقررات تحت نظارت و دستورات ریاست جمهوری این کشور صورت می گیرد. اجرای این نقل و انتقالات بر عهده وزارت دفاع است که مسوول نظارت بر استفاده نهایی نیز می باشد.

- کنگره امریکا و نیز اداره پاسخگویی دولت امریکا^۱ به عنوان سازمان نظارتی کنگره بر این فرآیند نظارت دارند. گزارش اداره پاسخگویی در سال ۲۰۰۴ از نحوه نظارت وزارت دفاع بر استفاده نهایی از صادرات موشکی کروز و هواپیماهای بدون خلبان انتقاد کرده بود.

- اخیراً مشاجراتی بر سر پیشنهاد لغو نیاز به مجوز برای شرکتهای مشخصی در انگلستان و استرالیا و نیز نقش فروش اسلحه در جنگ بین المللی علیه تروریسم در گرفته است.

ابتکار امنیت اشاعه: ابعاد حقوق بین‌المللی بیانیه اصول بین‌المللی

- نگرانی از اشاعه سلاح‌های کشتار جمعی از سوی بازیگران دولتی یا غیردولتی اجماع فزاینده‌ای را در مورد نیاز برای اتخاذ یک اقدام قاطع در مقابل اشاعه دهندگان به وجود آورده است. چنین اقدامی شامل رهگیری کالاها و تکنولوژیهای در حال انتقال است.

- حادثه سوسان در سال ۲۰۰۲ نشان داد که حقوق بین‌الملل محدودیتهای مهمی برای فعالیتهای رهگیرانه تعیین کرده است. در مقابل، به منظور رهگیری و توقیف انتقالات غیرقانونی اسلحه و تکنولوژی موشکی، جورج بوش رئیس‌جمهور امریکا در ماه می ۲۰۰۳ یک ابتکار چندجانبه جدیدی با عنوان ابتکار امنیت اشاعه^۱ مطرح ساخت. تنها تعداد اندکی از کشورها هسته اصلی گروه مربوط به این ابتکار را تشکیل می‌دهند، اما کشورهای زیادی حمایت خود را از آن اعلام کرده‌اند.

- ابتکار امنیت اشاعه در سال ۲۰۰۳ و ۲۰۰۴ به سرعت توسعه یافت. بیانیه اصول منع کننده آن دربرگیرنده یک سری اصول برای منع رفت و آمد کشتیهای مظنون به حمل سلاحهای کشتار جمعی و ملزومات مربوط به آنهاست. بخش اعظم این بیانیه با حقوق بین‌الملل سازگاری دارد. به نظر می‌رسد توسعه ابتکار مزبور موجب تغییر در تاکید آن از لزوم تحول مقررات ملی و بین‌المللی بر تاکید به اقداماتی که می‌توان براساس قوانین موجود انجام داد، شده است.

- دولتهای عضو این ابتکار سعی کرده‌اند از طریق قطع نامه‌های شورای امنیت سازمان ملل و یا اصلاح مفاد کنوانسیونهایی که به طور مستقیم با اصول و مقررات اساسی حقوق دریاها مرتبط نیستند، اختیارات قانونی لازم را به دست آورند. با وجود این، ابتکار امنیت اشاعه برای کسب مشروعیت لازم، می‌بایست شرکای جدیدی به

دست آورد و مستقیماً بر مرتب‌ترین قرارداد یعنی کنوانسیون سازمان ملل در خصوص حقوق دریاها تمرکز نماید.

قراردادهای خلع سلاح و کنترل تسلیحات و حقوق بشردوستانه در منازعات مسلحانه تا اول ژانویه ۲۰۰۵

- (۱۹۲۵) پروتکل منع استفاده از گازهای خفه کننده، سمی و دیگر گازها در جنگ (پروتکل ژنو)
- (۱۹۴۸) قرارداد هماهنگی در موضوعات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی به منظور دفاع مشروع بین دولتهای اروپای غربی (قرارداد بروکسل)
- (۱۹۴۸) کنوانسیون منع و مجازات جرم نسل کشی (کنوانسیون نسل کشی)
- (۱۹۴۹) کنوانسیون ژنو (چهارم) در حمایت از افراد غیرنظامی در زمان جنگ
- (۱۹۵۴) پروتکل الحاقی به قرارداد ۱۹۴۸ بروکسل (توافقات پاریس در مورد اتحادیه اروپای غربی)
- (۱۹۵۹) قرارداد آنتارکتیک
- (۱۹۶۳) قرارداد منع آزمایش سلاحهای هسته‌ای در جو و ماورای جو و زیر آب (قرارداد منع ناقص آزمایشهای هسته‌ای)^۱
- (۱۹۶۷) قرارداد اصول حاکم بر فعالیتهای دولتها در اکتشاف و استفاده از ماورای جو شامل ماه و دیگر اجرام آسمانی (قرارداد ماورای جو)
- (۱۹۶۷) قرارداد منع سلاحهای هسته‌ای در امریکای لاتین و منطقه کارائیب (قرارداد تلاتولکو)
- (۱۹۶۸) قرارداد منع اشاعه سلاحهای هسته‌ای
- (۱۹۷۱) قرارداد منع استقرار سلاحهای هسته‌ای و دیگر سلاحهای کشتار جمعی در بستر دریا و کف اقیانوسها و خاک زیر آن (قرارداد بستر دریا)

- (۱۹۷۲) کنوانسیون منع توسعه، تولید و ذخیره سازی سلاحهای میکربی و سمی و انهدام آنها (کنوانسیون سلاحهای میکربی و سمی)
- (۱۹۷۴) قرارداد محدودسازی آزمایشهای هسته‌ای زیر زمین (قرارداد منع آزمایش آستانه‌ای)
- (۱۹۷۶) قرارداد انفجارهای هسته‌ای زیرزمینی برای مقاصد صلح جویانه (قرارداد انفجارهای هسته‌ای صلح جویانه)
- (۱۹۷۷) کنوانسیون منع استفاده نظامی یا دیگر بهره‌برداریهای خصم جویانه از شیوه‌های تغییر محیطی (قرارداد انموند)
- (۱۹۷۷) پروتکل اول حمایت از قربانیان منازعات مسلحانه بین‌المللی الحاقی به کنوانسیونهای ۱۹۴۹ ژنو
- (۱۹۷۷) پروتکل دوم حمایت از قربانیان منازعات مسلحانه غیربین‌المللی الحاقی به کنوانسیونهای ۱۹۴۹ ژنو
- (۱۹۸۰) کنوانسیون حفاظت فیزیکی از مواد هسته‌ای
- (۱۹۸۱) کنوانسیون منع یا محدود سازی استفاده از سلاحهای متعارف خاص دارای آثار رنج‌آور بیش از حد یا کورکورانه (کنوانسیون سلاحهای متعارف خاص^۱ یا کنوانسیون سلاحهای غیرانسانی)
- (۱۹۸۵) قرارداد منطقه‌عاری از سلاحهای هسته‌ای در پاسیفیک جنوبی (قرارداد راروتونگا)
- (۱۹۸۷) قرارداد انهدام موشکهای میانبرد و کوتاه برد
- (۱۹۹۰) قرارداد نیروهای مسلح متعارف در اروپا
- (۱۹۹۱) قرارداد کاهش و محدود سازی سلاحهای تهاجمی استراتژیک (قرارداد استارت یک)

- (۱۹۹۲) قرارداد آسمانهای باز
- (۱۹۹۲) بیانیه نهایی مذاکرات در خصوص توانایی پرسنلی مربوط به نیروهای مسلح متعارف در اروپا
- (۱۹۹۳) کنوانسیون منع توسعه، تولید، ذخیره سازی و استفاده از سلاحهای شیمیایی و انهدام آنها (کنوانسیون سلاحهای شیمیایی)
- (۱۹۹۵) قرارداد منطقه عاری از سلاحهای هسته‌ای در جنوب شرق آسیا (قرارداد بانکوک)
- (۱۹۹۶) قرارداد اقدامات اطمینان سازی و تامین امنیت در بوسنی و هرزگوین، فدراسیون بوسنی و هرزگوین و جمهوری سرپسکا
- (۱۹۹۶) پروتکل اصلاحی دوم مبنی بر منع یا محدود سازی مین، تله‌های انفجاری یا ابزارهای دیگر الحاقی به کنوانسیون سلاحهای متعارف خاص
- (۱۹۹۶) قرارداد کنترل تسلیحات محلی در یوگسلاوی (صربستان و مونته‌نگرو)، بوسنی و هرزگوین، و کرواسی (قرارداد فلورانس)
- (۱۹۹۷) قرار منع تولید و قاچاق سلاحهای گرم، مهمات، مواد منفجره و دیگر مواد مربوطه در قاره امریکا
- (۱۹۹۷) کنوانسیون منع استفاده، ذخیره سازی، تولید و نقل و انتقال مینهای ضد نفر و انهدام آنها
- (۱۹۹۹) کنوانسیون شفاف سازی دستیابی به سلاحهای متعارف در قاره امریکا
- (۱۹۹۹) سند ۱۹۹۹ وین در خصوص اقدامات اطمینان ساز و امنیت ساز
- (۲۰۰۱) سند نهایی مذاکرات ماده پنجم ضمیمه B-۱ توافق سال

- ۱۹۹۵ در مورد چارچوب کلی صلح در بوسنی و هرزگوین
- (۲۰۰۲) قرارداد کاهش سلاحهای استراتژیک

قراردادهایی که تا ژانویه ۲۰۰۵ لازم الاجرا نشده‌اند

- (۱۹۷۲) قرارداد محدود سازی سیستمهای ضد موشک بالستیک: تا ۱۳ ژوئن ۲۰۰۲ لازم الاجرا نبود
- (۱۹۹۳) قرارداد کاهش و محدود سازی بیشتر سلاحهای تهاجمی استراتژیک (قرارداد استارت دو)
- (۱۹۹۶) قرارداد منطقه عاری از سلاحهای هسته‌ای در آفریقا (قرارداد پلیندا با)
- (۱۹۹۶) قرارداد منع جامع آزمایشهای هسته‌ای
- (۱۹۹۹) قرارداد تعدیل قرارداد ۱۹۹۰ در خصوص نیروهای مسلح متعارف در اروپا

فهرست انتشارات سیپری از ۲۰۰۳ تا ۲۰۰۵

2003

Titel	Publisher	Author/Editor
Transparency in Nuclear Warheads and Materials: The Political and Technical Dimensions	OUP	N. Zarimpas (ed.)
Anti-terrorism and Peace-building During and After Conflict, SIPRI Policy Paper No. 2	SIPRI	E. Stepanova
SIPRI Yearbook 2003: Armaments, Disarmament and International Security	OUP	SIPRI
Armament and Disarmament in the Caucasus and Central Asia SIPRI Policy Paper No. 3	SIPRI	A. J. K. Bailes, B. Hagelin, Z. Lachowski, S. Perlo-Freeman, P. St?lenheim, D. Trofimov
The Future of the United Nations Register of Conventional Arms SIPRI Policy Paper No. 4	SIPRI	S. T. Wezeman
Non-Compliance with the Chemical Weapons Convention: Lessons from and for Iraq SIPRI Policy Paper No. 5	SIPRI	J. P. Zanders, J. Hart, F. Kuhlau, R. Guthrie
Relics of Cold War: Europe's Challenge, Ukraine's Experience SIPRI Policy Paper No. 6	SIPRI	A. J. K. Bailes, O. Melnyk, I. Anthony
Military Expenditure Data in Africa: A Survey of Cameroon, Ethiopia, Ghana, Kenya, Nigeria and Uganda, SIPRI Research Report No. 17	OUP	W. Omitoogun

2004

Titel	Publisher	Author/Editor
Sizing and Shaping European Armed Forces: Lessons and Considerations from the Nordic Countries SIPRI Policy Paper No. 7	SIPRI	W. Hopkinson
Business and Security: Public-Private Sector Relationships in a New Security Environment	OUP	A. J. K. Bailes, I. Frommelt (eds)
Reducing Threats at the Source: A European Perspective on Cooperative Threat Reduction, SIPRI Research Report No. 19	OUP	I. Anthony
Technology and Security in the 21st Century: A Demand-Side Perspective, SIPRI Research Report No. 20	OUP	A. Mallik
SIPRI Yearbook 2004: Armaments, Disarmament and International Security	OUP	SIPRI
The European Union Code of Conduct on Arms Exports: Improving the Annual Report SIPRI Policy Paper No. 8	SIPRI	S. Bauer, M. Bromley
Confidence- and Security-Building Measures in the New Europe, SIPRI Research Report No. 18	OUP	Z. Lachowski

2005

Titel	Publisher	Author/Editor
Private Security Companies: The Case for Regulation SIPRI Policy Paper No. 9	SIPRI	C. Holmqvist
The European Security Strategy: An Evolutionary History SIPRI Policy Paper No. 10	SIPRI	A. J. K. Bailes

SIPRI

هيات امناء

رئيس: سفير رولف اكيوز (سويڊ)

نائب رئيس: سر ماراك گولڊينگ (انگلستان)

ڊڪٽر آلكسي جي آرباتف (روسيه)

ڊڪٽر ويللم اف فان اكلن (هلند)

ڊڪٽر نبيل العربي (مصر)

رز. اي. گاته مولر (امريكا)

پروفيسور هلگا هافتن ڊورن (آلمان)

پروفيسور رونالڊ جي سوترلنڊ (ڪاناڊا)

مدير

مدير: آليسون جي ڪي بيلز (انگلستان)